

Lavinia Valeria Lefterache

JUSTIȚIA PENALĂ ÎN CAZUL MINORILOR

Note de curs pentru studii de master
Științe penale aprofundate

Universul Juridic

București

-2011-

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2011, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA
FI COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE
SEMNĂTURA ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE
PE INTERIORUL ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LEFTERACHE, LAVINIA

Justiția penală în cazul minorilor / Lavinia Valeria

Lefterache. - București : Universul Juridic, 2011

Bibliogr.

ISBN 978-973-127-614-4

343.915(498)(094)

REDACTIE:

tel./fax: **021.314.93.13**

tel.: **0732.320.665**

e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL

telefon: **021.314.93.15; 0726.990.184**

DISTRIBUȚIE:

tel./fax: **021.314.93.16**

e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

**COMENZI ON-LINE,
CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15 %**

ABREVIERI

I. Tratate, cursuri, monografiile citate frecvent

- Antoni** – Antoniu, George, *Vinovăția penală*, ed. a II-a, Ed. Academiei Române, București, 2002.
- Antoni**, **Explicații** – George Antoniu, coordonator, Antoniu George, Costică Bulai, Constantin Duvac, Ioan Griga, Gh. Ivan Mitache, Ioan Molnar, Ilie Pascu, Viorel Pașca, Ovidiu Predescu, autori, *Explicații preliminare ale noului Cod penal*, vol. I, articolele 1-52, Ed. Universul Juridic, București, 2010.
- Bulai** – Bulai, Costică; Bulai, Bogdan, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2007.
- Comentariu C. pen.** – *Codul penal*, ed. îngrijită și adnotată de Georgina Bodoroncea, Irina Kuglay, Lavinia Lefterache, Ionuț Matei, Iuliana Nedelcu, Francisca Vasile, Ed. C. H. Beck, Colecția Coduri comentate, București, 2007.
- Constituția, comentarii** – *Constituția României revizuită – comentarii și explicații*, coordonatori: Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu. Autori: Dana Apostol Tofan, Flavius A. Baias, Viorel Mihai Ciobanu, Valerian Cioclei, Ioan Condor, Anastasiu Crișu, Ștefan Deaconu, Andrei Popescu, Sorin Popescu, Bianca Selejan-Guțan, Milena Tomescu, Verginia Vedinaș, Ioan Vida, Cristina Zamșa, Ed. C. H. Beck, București, 2008.
- Dongoroz** – Dongoroz, Vintilă, *Drept penal* (reeditarea ediției din 1939), Ed. Societății Tempus și Asociația Română de Științe Penale, București, 2000.
- Dongoroz I, II** – Vintilă Dongoroz; Siegfried Kahane; Ion Oancea; Iosif Fodor; Nicoleta Iliescu; Constantin Bulai; Rodica Stănoiu; Victor Roșca, *Explicații teoretice ale Codului penal român, partea generală*, ed. a II-a, vol. I (2003); vol. II (2003), Ed. Academiei Române, Ed. All Beck, București, 2003
- Istoria dreptului românesc** – *Istoria Dreptului Românesc*, în trei volume, coordonator Ioan Ceterchi, volumul II, partea întâi, responsabili de volum: Dumitru Firoiu, Liviu P. Marcu, secretar științific și coordonator tehnic: Liviu P. Marcu, autori: Barbu B.

Berceanu, Maria Dvoracek, Dumitru Firoiu, Valentin Al. Georgescu, Vasile Gionea, Nicolae Grigoraș, Alexandru Herlea, Iosif Kovacs, Liviu P. Marcu, Ioan Matei, Damaschin Mioc, Ovid Sachelarie, Petre Strihan, Valeriu Șotropa, Ion Vântu, Romulus Vulcănescu.

Jurisprudență – Jurisprudența instanței supreme în unificarea practicii judiciare (1969-2008) ediție îngrijită de Lavinia Lefterache, Iuliana Nedelcu, Francisca Vasile, Ed. Universul Juridic, București, 2008.

Mitrache – Mitrache, Constantin; Mitrache, Cristian, *Drept penal. Partea generală*, ed. a VIII-a, revăzută și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2010.

Practica judiciară penală – Coordonatori: Antoniu George, Constantin Bulai. Lucrare elaborată de George Antoniu, Constantin Bulai, Rodica Mihaela Stănoiu, Avram Filipaș, Constantin Mitrache, Vasile Papadopol, Cristina Filișanu, *Practica judiciară penală*, vol. I, *Partea generală* (art. 1-51 Codul penal), Ed. Academiei RSR, București 1988.

II. Baze de date juridice

- Curia – www.curia.europa.eu, site-ul oficial al Curții de Justiție
- portal.just.ro – www.portal.ro, Portalul instanțelor de judecată – bază de date online aparținând Ministerului Justiției
- HUDOC – baza de date a Curții Europene a Drepturilor Omului, <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/HUDOC/HUDOC> + [database/www.echr.coe.int](http://www.echr.coe.int), site-ul oficial al Curții Europene a Drepturilor Omului
- www.mpublic.ro – site-ul oficial al Ministerului Public
- www.scj.ro – site-ul oficial al Înaltei Curți de Casație și Justiție

III. Publicații periodice

- AUB – Analele Universității din București
- B. Of. – Buletinul Oficial
- BC – Revista „Buletinul Casației”

BCA	– Revista „Buletinul Curților de Apel”
B. J.	– Buletinul Jurisprudenței
CDP	– Caiete de drept penal
CJ	– Revista „Curierul Judiciar”
Dreptul	– Revista „Dreptul”
C. P. J.	– Culegere de practică judiciară
Juridica	– Revista „Juridica”
J. Of.	– Jurnalul Oficial
M. Of.	– Monitorul Oficial al României, Partea I
P. R.	– Revista „Pandectele Române”
R. D. P.	– Revista de Drept Penal
R. R. D.	– Revista Română de Drept

IV. Instanțe

CC	– Curtea Constituțională
C. Ap.	– Curtea de Apel
CEDO	– Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CEJ	– Curtea Europeană de Justiție (Curtea de Justiție a Comunităților Europene)
Comis. EDO	– Comisia Europeană a Drepturilor Omului
CSJ	– Curtea Supremă de Justiție
ÎCCJ	– Înalta Curte de Casație și Justiție
TS	– Tribunalul Suprem
Trib.	– Tribunalul
Trib. Mun. București	– Tribunalul (Municipiului) București
Trib. jud.	– Tribunalul județean
Jud.	– Judecătoria

V. Coduri și alte acte normative

CR	– Constituția României
C. civ.	– Codul civil
C. com.	– Codul comercial
Convenția	– Convenția Europeană a Drepturilor Omului
C. fam.	– Codul familiei
C. fisc.	– Codul fiscal
C. muncii	– Codul muncii

C. pen.	– Codul penal
C. pr. civ.	– Codul de procedură civilă
C. pr. pen.	– Codul de procedură penală
H. G.	– Hotărârea Guvernului României
N. C. pen.	– Noul Cod penal
O. G.	– Ordonanța Guvernului României
O. U. G.	– Ordonanța de urgență a Guvernului României
TCE	– Tratatul Comunității Europene
TUE	– Tratatul de la Maastricht

VI. Referiri la practică judiciară, denumiri de acte normative, hotărâri judecătorești

alin.	– alineat
art.	– articol
c.	– contra
d.	– decizie
Dî	– Decizie de îndrumare a Plenului Tribunalului Suprem
d. pen.	– decizie penală
par.	– paragraf
pct.	– punct
RIL	– recurs în interesul legii
s. p.	– secție penală
sent. p.	– sentință penală

CAPITOLUL I

Dispoziții de drept penal aplicabile minorilor

§ 1. Codul penal actual

§ 2. Noul Cod penal

§ 3. Legea penală mai favorabilă

§ 4. Reguli privind minorii, decurgând din convenții internaționale

§ 5. Sancțiuni aplicate minorului care nu răspunde penal

§1. Codul penal actual

1. Vârsta răspunderii penale. Codul penal actual este rezultatul unui proces îndelungat de reflecție a legiuitorului asupra evoluției istorice a limitelor și consecințelor răspunderii penale în cazul minorilor.

Problema răspunderii făptuitorilor minori a fost, începând cu dreptul roman, strâns legată de evoluția discernământului în raport cu vârsta celui în cauză (*infantia, proximitas pubertates*)¹. Dreptul feudal românesc, *Cartea Românească de Învățătură* (Vasile Lupu, 1646) și *Îndreptarea Legii* (Matei Basarab, 1652), reglementa minoritatea ca pe o cauză de înlăturare sau atenuare a pedepsei.

Astfel, *Îndreptarea Legii* prevedea *coconii de tot și cu totul se iartă, orice greșeală ar greși, coconii fiind cei care nu împliniseră vârsta de 7 ani;*

¹ Ortansa Brezeanu, *Minorul și legea penală*, Ed. All Beck, București, 1998, p. 7: Referitor la minorul delincvent, legea romană distingea între *impuerus* (cei care nu împliniseră vârsta de 14 ani, pentru băieți respectiv 12 ani pentru fete) și *puberus*, stabilind că cei care făceau parte din prima categorie au o răspundere diminuată. În conformitate cu normele edictate de Justinian, cei care depășeau vârsta copilăriei (șapte ani) erau asimilați infractorilor majori, dacă săvârșeau fapte prevăzute de legea penală, pe considerentul că vârsta era depășită de pericolozitate (*malitia supplet aetatem*).

Între 7-14 ani pentru băieți și 7-12 ani pentru fete, minoritatea era o cauză de atenuare a pedepsei, iar între 14-20 ani pentru băieți și 12-25 ani pentru fete se institua un regim sancționator atenuant, *mai puțin se vor certa la toate greșelile*, cu excepția faptelor deosebit de grave (de exemplu, paricidul), care atrăgeau aceeași sancțiune ca a majorilor².

Regulile instituite prin cele două pravile subzistă până în secolul al XIX-lea, când limitele răspunderii penale sunt modificate din nou. *Condica Criminalicească* (Codul Șuțu-Sturdza din 1826)³ și *Condica Criminală* (Codul Ghica-Știrbei din 1852)⁴ prevedeau că anterior vârstei de 8 ani minorii nu răspund penal, iar între 8-15 ani răspundeau atât atunci când se dovedea că au acționat *fără pricepere și fără cugetare*, caz în care minorii erau încredințați părinților spre supraveghere și îngrijire, dar și dacă acționau *cu pricepere*, când *după firea și mărimea crimei și vinei* se stabilea atât pedeapsa (de la trei luni la trei ani), cât și locul de executare. Minorii între 15-21 ani răspundeau penal, indiferent de forma vinovăției.

Codul penal de la 1865 reglementa minoritatea între cauzele care apără de pedeapsă sau micșorează pedeapsa (Titlul VI). Intrarea în vigoare a *Codului penal de la 1865* aduce instituirea unei prezumții absolute de incapacitate penală pentru minorii sub 8 ani (articolul 61) și o prezumție relativă de lipsă de *pricepere* pentru minorii între 8-15 ani. Minorul răspundea penal doar atunci când a lucrat *cu pricepere* (articolul 62), minoritatea fiind însă și o stare de atenuare de pedepsei (art. 62). Dacă prezumția era răsturnată, minorul care săvârșise o faptă prevăzută de legea penală era încredințat părinților pentru supraveghere și educare sau trimis la mânăstire, după natura faptei comise. Între 15-20 ani minorii răspundeau penal, dar minoritatea reprezenta o stare de atenuare a pedepsei. Casa de corecție din legislația franceză din care se inspira codul era înlocuită în legislația română de mânăstire⁵.

Începând de la *Codul Penal Carol al II-lea* criteriul *discernământului* înlocuiește ca fundament al răspunderii penale criteriul *priceperii*, din *Codul penal de la 1865*, precum și pe cel al *dezvoltării morale și intelectuale* din *Novela penală* (1908) aplicabilă în Transilvania.

² *Îndreptarea legii*, 1652, republicată, Ed. Academiei R. P. R. București, 1962.

³ Maria Dvoracek, Petre Stihan, în *Istoria dreptului românesc*, vol. II, partea I, p. 316.

⁴ Maria Dvoracek, Petre Stihan, *op. cit.*, vol. II, partea I, p. 315.

⁵ Maria Dvoracek, Petre Stihan, *op. cit.*, vol. II, partea I, p. 316.

Codul penal de la 1936 fixează majoratul penal la 19 ani (articolul 138), stabilind că anterior vârstei de 14 ani, *perioada copilăriei*, minorul nu răspunde penal. Între 14-19 ani (*adolescența*) minorul nu este responsabil pentru infracțiunea săvârșită, afară de cazul când se dovedea că, în momentul săvârșirii, a acționat cu discernământ (articolul 139 alineatul 2). Conceptul de minor include, în viziunea Codului, copilul (minorul sub 14 ani, care nu răspunde penal) și adolescentul (minorul între 14 și 19 ani). Pentru cei care au acționat fără discernământ, sunt prevăzute măsuri cu caracter preventiv, educativ, tutelare și de protecție (articolul 140) care *încetează când copilul sau adolescentul a împlinit vârsta de 21 de ani* (articolul 142).

Adolescenților care au acționat cu discernământ li se puteau aplica măsuri de siguranță (libertatea supravegheată, educația corectivă) sau pedepse (mustrarea, închisoarea corecțională, detențiunea simplă). Dictatura regală aduce un regim sancționator mai aspru, reflectat și de răspunderea penală a minorilor. Principalele modificări aduse Codului penal prin Legea din 24 septembrie 1938, în materia minorității, au fost: înlocuirea noțiunilor de copil și adolescent cu aceea de minor, *Minor este acela care nu a împlinit vârsta de 18 ani* (articolul 138), coborârea vârstei de la care se răspundea penal (de la 14 ani la 12 ani) și a majoratului penal (de la 19 ani la 18 ani). Deși în doctrina penală, după 1938 termenul de minor din dreptul civil, a înlocuit în materie penală pe cel de copil sau adolescent, din 1990, sub influența documentelor internaționale, legislația română folosește și noțiunea de copil, sinonimă cu cea de minor, dând prioritate sferei sociologice a noțiunii, față de cea juridică. Înlocuirea termenului nu este doar o opțiune terminologică, fiind reflectată astfel tendința apărută sub influența doctrinei *Noii apărări sociale* de depenalizare a dreptului penal cu privire la făptuitorii minori.

Codul penal de la 1969 stabilește vârsta răspunderii penale la 14 ani. Vârsta a fost menținută în toate modificările ce au urmat.

În Codul penal actual, aspectul *intelectiv* al răspunderii penale (minorul trebuie să fie în măsură să își dea seama de caracterul acțiunii sau inacțiunii sale) este completat de cel *volitiv* (minorul să fie stăpân pe acțiunile sau inacțiunile sale). Condițiile sunt verificate în raport de vârsta minorului la data săvârșirii faptei. Criteriul vârstei minime cerute de lege pentru a răspunde penal este întregit astfel de

condițiile psihice ale răspunderii penale. Calitatea de subiect activ al infracțiunii presupune deci atât aptitudinea biopsihică a persoanei de a înțelege și de a-și asuma obligațiile de comportare prevăzute de normele dreptului penal, cât și capacitatea de a-și stăpâni și dirija în mod conștient actele de conduită, în raport cu acele exigențe⁶.

Pentru a fi tras la răspundere penală, legea impune ca făptuitorul să își fi dat seama de acțiunile sau inacțiunile sale și să fi putut fi stăpân pe ele. Anterior vârstei de 14 ani, capacitatea minorului de a înțelege și a voi, de a-și da seama de caracterul socialmente periculos și de a-și manifesta conștient voința, este exclusă. Lipsa discernământului, anterior vârstei de 14 ani, în materie penală, constituie o prezumție absolută, *juris et de jure*. Proba contrarie nu este permisă, chiar dacă, din modul concret de săvârșire a faptei, ar rezulta că minorul este bine dezvoltat fizic și psihic. Ficțiunea juridică, incapacitatea făptuitorului în materie penală anterior vârstei de 14 ani, decurge din faptul că acesta nu a atins gradul necesar de maturizare a facultăților sale intelective și volitive.

Limitele răspunderii penale sunt stabilite, *de lege lata*, în articolul 99 C. pen. Anterior vârstei de 14 ani minorul nu răspunde penal (prezumție absolută de lipsă a discernământului), între 14-16 ani minorul răspunde penal numai dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ (prezumție relativă de lipsă a discernământului), între 16-18 ani minorul răspunde penal (prezumție relativă de existență a discernământului, similar cu situația făptuitorului major).

Existența discernământului are relevanță egală pentru dreptul penal și cel procesual penal. Fapta aceluia care, la data săvârșirii acțiunii sau inacțiunii, nu împlinise vârsta de 14 ani nu este infracțiune. Împotriva celor care au săvârșit fapte prevăzute de legea penală, anterior vârstei de 14 ani, se pot lua doar măsuri de ocrotire, plasamentul sau supravegherea specializată, prevăzute de Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

Sancțiunile penale sunt aplicabile minorilor care aveau la data săvârșirii faptei între 14-16 ani, doar dacă se dovedește că au acționat

⁶ Mitrache, *op. cit.*, p. 208.

cu discernământ. Proba discernământului⁷ este și un element esențial al probatoriului necesar trimiterii în judecată. Procedura penală condiționează trimiterea în judecată a făptuitorului de existența faptei, comiterea faptei de către cel acuzat, existența răspunderii penale (art. 262 C. pr. pen.). Discernământul nu trebuie dovedit pentru minorii care aveau la data săvârșirii faptei între 16 și 18 ani, legea instituind o prezumție relativă, care dispensează autoritățile de probă. Dat fiind caracterul relativ al prezumției existenței discernământului, proba contrară, prin intermediul unei expertize medico-legale psihiatrice, este posibilă. Vârsta răspunderii penale sau vârsta majoratului trebuie socotită cu începere de la momentul nașterii, fără a se face abstracție de ziua nașterii. Ca urmare, o faptă săvârșită în ziua în care minorul împlinește 14 ani va angaja răspunderea penală a acestuia în condițiile dovedirii discernământului, iar o faptă săvârșită în ziua împlinirii vârstei de 18 ani va angaja răspunderea inculpatului, care va răspunde ca major⁸.

Dobândirea prin căsătorie a capacității depline de exercițiu a drepturilor civile, nu generează modificări pe planul modului în care va răspunde penal. Din perspectiva dreptului substanțial se va avea în vedere faptul că a săvârșit infracțiunea în stare de minoritate, legiuitorul dând relevanță și în această ipoteză gradului specific de maturizare, capacității de apreciere critică a acțiunilor sale și a consecințelor faptelor, precum și capacității de a-și exprima și dirija voința⁹.

⁷ Gh. Scripcaru, M. Terbanca, *Patologie medico-legală și psihiatrică*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1983, p. 427: „Act de analiză intelectual-volitivă, discernământul presupune normalitatea psihică înțeleasă ca aptitudine și aspirație către realizarea binelui uman și social prin integrare și adaptare la mediu, la norme, la ceilalți. Normalitatea nu implică numai criterii statistice, de comportare medie, ci mai ales criterii sociale de raportare a comportamentului la normă, precum și criterii axiologice de integrare a comportamentului la norme, precum și criterii axiologice de integrare a comportamentului în motivație și idealurile sociale”.

⁸ TS, S. pen., d. nr. 569/1972, cu un comentariu de C. Filișanu, în G. Antoniu, C. Bulai, *Practică judiciară penală*, vol. II, *Partea generală*, Ed. Academiei Române, București, 1990, art. 99, p. 123, și o notă de L. Lefterache, în *Justiția pentru minori, studii teoretice și jurisprudență*. Analiza modificărilor legislative în domeniu, Ed. Universul Juridic, București, 2003, p. 67.

⁹ TS, S. pen., d. nr. 405/1979 și Trib. Mun. București, S. pen., d. nr. 288/1976, ambele comentate de C. Filișanu, în G. Antoniu, C. Bulai, *Practică judiciară penală*,

2. Minoritatea, cauză care înlătură caracterul penal al faptei.

Codul penal prevede că nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală, săvârșită de un minor care la data comiterii acesteia nu îndeplinea condițiile legale pentru a răspunde penal (art. 50 C. pen.). Articolul 50 se aplică acelor care din cauza vârstei nu răspund penal: minorii care nu au împlinit 14 ani și minorii între 14-16 ani, dacă nu se dovedește discernământul. Legea prevede că minorii care au împlinit vârsta de 16 ani răspund penal, astfel încât lipsa discernământului la data comiterii faptei, atrage pentru aceștia incidența iresponsabilității (art. 48 C. pen.).

În aplicarea art. 50 C. pen. se verifică îndeplinirea condițiilor pentru a răspunde penal, care în cazul minorului decurg, așa cum prevede art. 99 C. pen., pe lângă vârstă, din discernământ. Cauza care înlătură caracterul penal la faptei îi vizează pe minorii sub 14 ani, prezumați absolut, conform legii penale, a nu avea discernământ, precum și pe cei între 14-16 ani, pentru care există o prezumție relativă de lipsă a discernământului. Articolul 50 C. pen. este o normă de referire al cărei conținut se completează cu limitele răspunderii penale (art. 99 C. pen.), respectiv definiția discernământului, așa cum rezultă din art. 48 C. pen. Modificarea art. 99 C. pen. sau art. 48 C. pen. ar determina și modificarea condițiilor legale pentru a răspunde penal, respectiv art. 50 C. pen. Chiar dacă pentru fapta săvârșită anterior vârstei de 14 ani este posibil ca minorul să nu înțeleagă nici caracterul și nici efectul acesteia, chiar dacă fapta antisocială nu atrage răspunderea sa penală, fapta reprezintă temeiul luării față de acesta a unor măsuri¹⁰ cu triplu caracter de protecție: a minorilor față

vol. II, *Partea generală*, Ed. Academiei Române, București, 1990, art. 99, p. 123, și de L. Lefterache, în *Justiția pentru minori, studii teoretice și jurisprudență. Analiza modificărilor legislative în domeniu*, Ed. Universul Juridic, București, 2003, p. 67.

¹⁰ Legiuitorul trebuie să reglementeze un regim special de protecție și asistență pentru categoria de copii aflați în dificultate, care nu răspund penal, deosebit de regimul sancționator al minorilor care răspund penal. Anterior, articolele 23-30 din O.U.G. nr. 26/1997 au fost considerate (Decizia nr. 47 din 23.03.1999 a Curții Constituționale) neconstituționale, deoarece prevăd pentru ocrotirea minorului care nu răspunde penal aceleași măsuri educative ca și cele prevăzute de Codul penal, natura juridică a acestora fiind aceea de sancțiuni de drept penal. Curtea a decis că se încalcă astfel dispozițiile art. 45 alin. (1) din Constituție, conform cărora *copiii și*

de factorii ce ar periclita dezvoltarea armonioasă a personalității, a societății față de faptele periculoase, a terților față de faptele ilicite comise de minor.

Pentru copilul care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală și care nu răspunde penal sunt prevăzute măsuri de protecție conform art. 55 din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

Comisia pentru Protecția Copilului, la propunerea Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului în a cărei unitate administrativ-teritorială se află copilul, atunci când există acordul părinților sau al altui reprezentant legal al copilului ori, după caz, instanța judecătorească (Tribunalul) atunci când acest acord lipsește, dispune una dintre măsurile de protecție specială a copilului, plasamentul sau supravegherea specializată (art. 80 din Legea nr. 272/2004). Plasamentul în regim de urgență nu este incident.

Plasamentul copilului (art. 61 din Legea nr. 272/2004) constituie o măsură de protecție specială, având caracter temporar, care poate fi dispusă, după caz, la o persoană sau familie, asistent maternal, un serviciu de tip rezidențial.

Supravegherea specializată (art. 67 din Legea nr. 272/2004) constă în menținerea copilului în familia sa, sub condiția respectării de către acesta a unor obligații cum ar fi: frecventarea cursurilor școlare, utilizarea unor servicii de îngrijire de zi, urmarea unor tratamente medicale, consiliere sau psihoterapie, interzicerea de a frecventa anumite locuri sau de a avea legături cu anumite persoane.

Intervenția statului este complementară. Este interzis să se dea publicității date referitoare la săvârșirea de fapte penale de către copilul care nu răspunde penal, inclusiv date privitoare la persoana acestuia. Statul asigură protecția copilului și garantează respectarea tuturor drepturilor sale prin activitatea specifică realizată de instituțiile statului și de autoritățile publice cu atribuții în acest domeniu.

Răspunderea civilă delictuală poate interveni în cazul minorului sub 14 ani, pentru fapta proprie, dacă se dovedește că acesta a acționat cu discernământ. Minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani nu răspunde de prejudiciul cauzat, dacă nu se dovedește discernământul său la data săvârșirii faptei [art. 1366 alin. (1) din Noul Cod civil, preluând soluția

tinerei se bucură de un regim special de protecție și de asistență în realizarea drepturilor lor.

anterioară din art. 25 alin. (3) din Decretul nr. 32/1964]. În consecință, spre deosebire de dreptul penal, în care prezumția lipsei discernământului este absolută, dreptul civil instituie o prezumție relativă de lipsă a discernământului, pentru minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani.

În cazul în care minorul este lipsit de discernământ, pentru săvârșirea unui fapt ilicit se instituie o răspundere pentru fapta altuia în sarcina celui care este însărcinat cu supravegherea minorului (art. 1372 din Noul Cod civil) sau în sarcina comitentului (art. 1373 din Noul Cod civil). Astfel, cel care în temeiul legii, al unui contract ori al unei hotărâri judecătorești este obligat să supravegheze un minor, răspunde de prejudiciul cauzat altuia de minorul în cauză. Răspunderea subzistă chiar în cazul în care făptuitorul, fiind lipsit de discernământ, nu răspunde pentru fapta proprie. Persoana obligată la supraveghere este exonerată de răspundere doar dacă se dovedește că nu a putut împiedica fapta prejudiciabilă. În cazul părinților sau al tutorilor, dovada se consideră a fi făcută doar dacă probează că fapta copilului constituie urmarea unei altei cauze decât modul în care și-au îndeplinit îndatoririle decurgând din exercițiul autorității părintești. De asemenea, părinții nu răspund dacă fac dovada că sunt îndeplinite cerințele răspunderii persoanei care avea obligația de supraveghere a minorului (art. 1374 din Noul Cod civil). Nicio altă persoană, în afara comitentului, nu răspunde pentru fapta prejudiciabilă comisă de minorul care avea calitatea de prepus. În cazul în care comitentul este părintele minorului care a săvârșit fapta ilicită, victima are dreptul de a opta asupra temeiului răspunderii. De exemplu, comitentul nu răspunde dacă dovedește că victima cunoștea sau, după împrejurări, putea să cunoască, la data faptei prejudiciabile că prepusul (minorul în cauză) a acționat fără nicio legătură cu atribuțiile sau cu scopul funcțiilor încredințate, în timp ce părintele este exonerat de răspundere doar dacă probează că fapta copilului constituie urmarea unei altei cauze decât modul în care și-a îndeplinit îndatoririle decurgând din exercițiul autorității părintești.

O chestiune discutată în doctrină¹¹ o reprezintă ordinea de prioritate în situația în care față de minor operează mai multe cauze care înlătură caracterul penal al faptei ca urmare a înlăturării vinovăției. *De lege lata*, înclinăm către soluția conform căreia, în cazul în care lipsește discernământul, pentru minorul care are o vârstă de până la

¹¹ Antoniu, *op. cit.*, p. 245-248.

16 ani, va avea prioritate minoritatea, iar pentru cel peste 16 ani, iresponsabilitatea. O altă soluție ar presupune prioritate pentru cauza care produce efecte mai largi, examinate *in concreto*, sau folosirea unui criteriu cronologic.

În cazul minorului care nu a împlinit vârsta de 14 ani, alegerea minorității drept cauză care înlătură caracterul penal al faptei, înaintea altora, este determinată de faptul că minorul sub 14 ani nu este subiect activ al raportului penal de conflict și, în consecință, legea penală nu i se aplică. Dacă fapta sa, indiferent de condiții, nu cade sub incidența legii penale, nu este infracțiune, nu ar avea relevanță examinarea altor cauze care înlătură caracterul penal. Examinarea altor cauze care înlătură caracterul penal al faptei nu ar putea fi acceptată, întrucât *minorului* sub 14 ani nu i se aplică *ab initio* legea penală, indiferent de modalitatea, circumstanțele, împrejurările comiterii faptei.

Prioritatea minorității față de alte cauze care înlătură caracterul penal al faptei, în cazul lipsei discernământului, nu îl prejudiciază pe minor nici din perspectiva legii civile. Lipsa discernământului înlătură repararea integrală a prejudiciului conform regulilor răspunderii civile delictuale [art. 1349 alin. (2) C. civ., art. 1367 C. civ.], dar nu îl scutește pe autorul prejudiciului de plata unei indemnizații către victimă, ori de câte ori nu poate fi angajată răspunderea persoanei care avea, potrivit legii, îndatorirea de a-l supraveghea. Spre deosebire însă de acoperirea prejudiciului, care este integrală, indemnizația se stabilește într-un quantum echitabil, ținându-se seama de starea patrimonială a părților.

Noul Cod civil (art. 1365) prevede că instanța civilă nu este legată de dispozițiile legii penale și nici de hotărârea definitivă de achitare sau de încetare a procesului penal în ceea ce privește existența prejudiciului sau a vinovăției autorului faptei ilicite. Pentru minorul sub 14 ani, Codul civil, spre deosebire de cel penal, prezumă relativ lipsa discernământului (art. 1366 C. civ.). În cazul în care în fața instanței civile se dovedește discernământul față de fapta ilicită comisă, apărarea poate proba lipsa vinovăției pentru fapta proprie pe un alt temei de drept (legitima apărare, art. 1360 C. civ., starea de

necesitate, art. 1361 C. civ., îndeplinirea unei activități impuse ori permise de lege, art. 1364 C. civ.).

De lege lata considerentele anterioare conduc la aceeași soluție și în cazul minorului între 14-16 ani. Fapta prevăzută de legea penală constituie infracțiune, doar dacă este săvârșită de o persoană care îndeplinește condițiile legii penale pentru a răspunde penal și acționează cu vinovăție¹². Minorul între 14-16 ani este prezumat, în mod relativ, a nu avea discernământ. Discernământul este una dintre condițiile răspunderii penale. În consecință, lipsa dovezii acestuia pentru minorul între 14-16 ani dispensează de la examinarea altor cauze care pot intra în concurs.

Legea prevede că minorul care a împlinit 16 ani la data comiterii faptei răspunde penal. Soluția adoptată în cazul în care minorului peste 16 ani îi lipsește discernământul va fi aplicarea art. 48 C. pen. sau a art. 50 C. pen. Având în vedere că din punct de vedere al vârstei acesta îndeplinește condițiile pentru a răspunde penal, înclinăm pentru aplicarea art. 48 C. pen., respectiv iresponsabilitatea.

Concurența unor cauze care înlătură caracterul penal al faptei pentru minorul care are vârsta între 14-16 ani, dar nu are discernământ, ar putea să fie rezolvată și în raport de cauza care produce efecte mai largi. Lipsa discernământului ar părea că exclude *ab initio* concursul cu acele cauze care presupun evaluarea împrejurărilor faptei de către autorul său: caracterul injust al atacului la *legitimă apărare*, aprecierea existenței unui pericol la *starea de necesitate*, prevederea rezultatului la *cazul fortuit*, conștientizarea unui pericol grav în cazul *constrângerii morale*. Ar putea intra în concurs cu *minoritatea: iresponsabilitatea, constrângerea fizică, beția, eroarea de fapt*. În ceea ce privește latura penală, în toate aceste cazuri soluția este de achitare, indiferent de cauza care înlătură caracterul penal al faptei (*minoritate, iresponsabilitate, constrângere* etc.). Soluționarea laturii civile presupune însă aplicarea regulilor răspunderii civile delictuale, conform cărora autorul prejudiciului răspunde pentru cea mai ușoară culpă [art. 1357 alin. (2) C. civ.]. Dintre cauzele de înlăturare a caracterului penal enumerate anterior, *iresponsabilitatea,*

¹² *Practică judiciară penală, op. cit.*, vol. I, com. 2, art. 50, p. 226.

constrângerea fizică, beția, eroarea de fapt, doar constrângerea fizică (fapta terțului, art. 1352 C. civ.) înlătură răspunderea civilă. Pentru toate celelalte situații, lipsa discernământului produce efectele cele mai favorabile autorului prejudiciului. Ori de câte ori nu poate fi angajată răspunderea persoanei care avea, potrivit legii, îndatorirea de a-l supraveghea pe autor, se stabilește o *indemnizație* într-un quantum echitabil, ținându-se seama de starea patrimonială a părților.

Din punct de vedere cronologic însă, existența cauzelor se evaluează, deopotrivă, la data săvârșirii faptei. Dacă există mai multe cauze care înlătură caracterul penal (un minor iresponsabil a fost constrâns fizic să săvârșescă o faptă prevăzută de legea penală), acestea au valoare concretă doar prin raportare la faptă. *Înainte de comiterea faptei, împrejurările obiective, cum ar fi minoritatea sau iresponsabilitatea, nu aveau semnificație penală.*

Excluderea caracterului penal al faptei împiedică punerea în mișcare sau exercitarea acțiunii penale. Acțiunea penală are ca obiect tragerea la răspunderea penală. Atunci când obiectul acesteia, răspunderea penală, lipsește, ca urmare a lipsei caracterului penal al faptei comise, acțiunea penală este împiedicată, *de facto*, de la momentul faptei pentru care este acuzat respectivul făptuitor.

De lege ferenda invocarea minorității (cauză cu efect *in personam*) nu poate fi făcută decât dacă nu a operat o cauză justificativă (care produce *efecte in rem*)¹³. Minorul se va prevala de cauza justificativă, fapta sa devenind licită și, în consecință, împotriva lui nu se vor putea lua măsuri educative sau de siguranță. Invocarea minorității, ca o cauză care înlătură caracterul penal al faptei nu exclude asemenea măsuri (vezi *infra* 20). În situația în care minorul invocă și alte cauze care înlătură caracterul penal al faptei, pentru motive diferite, sunt incidente cele care produc efecte mai extinse asupra acțiunii penale, având în vedere că, în caz de achitare pentru existența unei cauze care înlătură caracterul penal al faptei, instanța penală poate obliga la repararea pagubei potrivit legii civile.

¹³ George Antoniu, *Vinovăția penală*, Ed. Academiei Române, București, 2002, p. 245-249.

Dacă se alege soluționarea laturii civile de către o instanță civilă, la judecarea cauzei instanța civilă nu este legată de dispozițiile legii penale și nici de hotărârea definitivă de achitare sau de încetare a procesului penal în ceea ce privește existența prejudiciului sau a vinovăției autorului faptei ilicite (art. 1365 Noul Cod civil). În ceea ce privește vinovăția, diferența dintre intenție, preterintenție și culpă din domeniul penal și dolul, respectiv culpa, din dreptul civil, sau prevederile diferite referitoare la discernământ în cazul minorului sub 14 ani de natură să afecteze vinovăția (prezumție relativă de lipsă a discernământului în dreptul civil, prezumție absolută de lipsă a discernământului în dreptul penal) justifică alegerea legiuitorului de înlăturare a autorității de lucru judecat a hotărârii penale de achitare în fața instanței civile.

Existența/inexistența prejudiciului nu ar putea fi reconsiderată însă de către instanța civilă decât pe baza unor probe noi. Aceleași probe nu pot conduce la concluzii diferite. Atunci când o instanță a evaluat respectivele probe și a ajuns la o hotărâre intrată sub autoritate de lucru judecat cu privire existența/inexistența prejudiciului, o soluție contrară dată de o altă instanță, ulterior, pe baza aceluiași probe, ar aduce atingere siguranței circuitului juridic civil.

3. Data săvârșirii faptei. Condițiile legale pentru ca minorul să răspundă penal sunt prevăzute în art. 99 din Codul penal: vârsta și discernământul. Atât vârsta, cât și discernământul se verifică la data săvârșirii faptei. Atunci când legea penală prevede că anumite efecte juridice se produc în raport cu data săvârșirii infracțiunii, prin aceasta se înțelege data actului de executare ce caracterizează latura obiectivă a infracțiunii, iar nu data consumării acesteia prin producerea rezultatului¹⁴. Încadrarea juridică a faptei va fi dată însă în raport cu rezultatul produs, în toate cazurile când încadrarea juridică este condiționată de producerea unui anumit rezultat. În cazul infracțiunilor progresive, fapta trebuie considerată săvârșită la data executării acțiunii sau inacțiunii ce caracterizează latura obiectivă, indiferent de momentul producerii rezultatului.

¹⁴ *Jurisprudență, op. cit.*, Plenul TS, Dî nr. 1/1987, p. 173.

În cazul *infracțiunilor continue*, data săvârșirii este aceea a încetării acțiunii sau inacțiunii, iar în cazul infracțiunilor continuate aceasta este data comiterii ultimei acțiuni sau inacțiuni. În raport cu această dată se produc consecințele juridice referitoare la minoritate, precum și orice alte consecințe care sunt condiționate de epuizarea activității infracționale¹⁵ (aplicarea legii penale în spațiu și timp, prescripția răspunderii penale, grațiere). Celelalte consecințe, cum ar fi cele referitoare la stabilirea stării de recidivă sau a pluralității intermediare, revocarea liberării condiționate, a suspendării condiționate, înlăturarea beneficiului grațierii, întreruperea cursului prescripției, se produc din momentul în care elementele constitutive ale infracțiunii sunt întrunite și, potrivit legii, făptuitorul poate fi tras la răspundere, deci la momentul epuizării infracțiunii.

Împlinirea vârstei necesare pentru a răspunde penal ulterior comiterii faptei nu produce nicio consecință, nici chiar dacă rezultatul faptei se situează după această vârstă. În cazul *infracțiunilor progresive*, producerea rezultatului după împlinirea vârstei de 14 ani nu face ca fapta comisă anterior acestei vârste să atragă răspunderea penală. În cazul în care a săvârșit în timpul când nu răspundea penal o faptă prevăzută de legea penală, cu urmări progresive realizate în perioada în care a devenit răspunzător, minorul nu va fi tras la răspundere penală¹⁶. Similar, producerea rezultatului după împlinirea vârstei de 18 ani nu face ca fapta comisă anterior acestei vârste să atragă regimul sancționator al majorilor. Soluția este justificată de specificul infracțiunii progresive la care rezultatul se amplifică fără intervenția făptuitorului. În cazul infracțiunilor *continue și continuate*, partea activității ilicite comisă anterior vârstei de 14 ani nu va intra în conținutul unității infracționale, având în vedere că la data comiterii actelor respective acestea nu produceau efecte în planul răspunderii penale.

Făptuitorul va răspunde doar pentru actele comise după împlinirea vârstei de 14 ani, dacă se dovedește că a acționat cu discernământ. Actele comise înainte și după împlinirea vârstei de 18 ani, dacă îndeplinesc cerințele infracțiunii continue sau continuate, determină

¹⁵ *Jurisprudență, op. cit.*, Plenul TS, Dî nr. 1/1987, p. 173.

¹⁶ *Jurisprudență, op. cit.*, Plenul TS, Dî nr. 9/1972, p. 173.

răspunderea penală potrivit regulilor pentru infractorii majori. Soluția decurge din specificul infracțiunilor continue și continuate, ca forme ale unității de infracțiuni, precum și din atitudinea subiectivă a făptuitorului, care lasă să continue acțiunea, deși putea să pună capăt acesteia, în cazul infracțiunii continue, respectiv comite alte acte de executare, în baza aceleiași rezoluții infracționale, în cazul infracțiunii continuate.

Dacă fapta este comisă în ziua în care minorul împlinea 14 ani, făptuitorul va răspunde penal dacă se dovedește că a acționat cu discernământ. Pentru fapta comisă în ziua în care împlinea 18 ani, făptuitorul răspunde ca major.

În cazul *minorului căsătorit*, deși prin căsătorie, anterior vârstei de 16 ani, se dobândește capacitatea deplină de exercițiu a drepturilor civile, în privința răspunderii penale vor opera regulile de la minoritate.

Lipsa discernământului înainte sau după săvârșirea faptei nu produce consecințe asupra răspunderii penale. Singurele consecințe privesc modalitatea de desfășurare a procesului penal, care va fi suspendat, conform art. 239 C. pr. pen., în cursul urmăririi penale, prin ordonanță, respectiv conform art. 303 C. pr. pen., în cursul judecării cauzei, prin încheiere. Legea prevede obligația legală, atât pentru organul de urmărire penală [art. 241 alin. (2) C. pr. pen.], cât și pentru instanța de judecată (art. 303 alin. ultim C. pr. pen.), de a se interesa periodic dacă mai subzistă cauza care a determinat suspendarea. Dacă suspendarea intervine în cursul urmăririi penale, organul de cercetare continuă să efectueze toate actele a căror îndeplinire nu este împiedicată de situația învinutului sau inculpatului.

4. Discernământul. Discernământul presupune capacitatea unei persoane de a-și da seama de caracterul acțiunilor sau inacțiunilor sale. Discernământul este o stare de fapt care produce consecințe asupra vinovăției. Discernământul reprezintă o funcție a capacității psihice și semnifică aptitudinea unei persoane de a înțelege și a aprecia critic conținutul și consecințele actelor sale, deci de a putea distinge între bine și rău, la un moment dat, și raportat strict la o